

8.6.2016

Dnro 2468/4/15

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

VANGIN MAHDOLLISUUS OSALLISTUA PÄÄSYKOKEESEEN RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAN ESTÄMÄTTÄ

1 KANTELU

Kantelija pyysi 23.5.2015 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä kumoamaan - - - vankilan apulaisjohtajan kielteisen poistumislupapäätöksen. Kantelija oli hakenut poistumislupaa tärkeän syyn perusteella osallistuakseen tradenomin tutkinnon pääsykokeeseen.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeita

Vankeuslain 14 luvussa säädetään poistumisluvan myöntämisestä seuraavasti.

1 § *Poistumisluvan tarkoitus*

Vangille voidaan hakemuksesta antaa lyhyeksi aikaa lupa poistua vankilasta (*poistumislupa*).

Poistumisluvan tarkoituksena on tukea vangin yhteyksien säilymistä ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä vähentää vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja.

2 § *Poistumislupa rangaistusajan pituuden perusteella*

Rangaistusajan pituuden perusteella voidaan hakemuksesta myöntää poistumislupa, jos:

- 1) luvan myöntäminen edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista;
- 2) vangin rangaistusaikaisesta käyttäytymisestä sekä hänen henkilöstään ja rikollisuudestaan saatujen tietojen mukaan luvan ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä; ja
- 3) vanki sitoutuu 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan ja muuhun luvan ehtojen noudattamisen kannalta tarpeelliseen valvontaan.

4 § *Poistumislupa tärkeästä syystä*

Poistumislupa tärkeästä syystä tai ulkopuoliseen tilaisuuteen osallistumista varten voidaan hakemuksesta myöntää, jos 2 §:n 2 ja 3 kohdan edellytykset täyttyvät ja luvan myöntäminen on tärkeää vangin perheeseen, terveydenhuoltoon, toimeentuloon taikka työ-, koulutus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen liittyvästä tai muusta vastaavasta syystä.

Jos vanki hakee poistumislupaa terveydenhuoltoon liittyvästä syystä, poistumisluvasta on pyydyttävä lääkärin tai hänen poissa ollessaan terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvan muun virkamiehen lausunto.

Jos luvan ehtojen noudattamista ei voida pitää riittävän todennäköisenä, vangille voidaan myöntää poistumislupa tarpeellisen valvonnan alaisena.

Vankeudesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa on tarkempia säännöksiä poistumislupamenettelystä.

47 §

Poistumislupamenettely

Jos poistumislupaa haetaan tärkeästä tai erittäin tärkeästä syystä, vangin on annettava riittävä selvitys hakemuksensa tueksi. Vangin on jätettävä hakemuksensa käsiteltäväksi hyvissä ajoin ennen haettavaa poistumisajankohtaa.

Poistumislupahakemukset on käsiteltävä viivytyksettä. Jos poistumisluvasta päättäminen on Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön päätösvallassa, hakemus on vankilan lausunnon kanssa viipymättä toimitettava keskushallintoyksikköön.

Vankeuslain esitöissä on selostettu tärkeästä syystä myönnettävän poistumisluvan myöntämisperusteita seuraavasti.

Ehdotuksen mukaan vangille voitaisiin myöntää poistumislupa tärkeästä syystä tai ulkopuoliseen tilaisuuteen osallistumista varten. Ehdotettu säännös vastaa asiallisesti nykyistä säätelyä. Tärkeänä syynä pidettäisiin vangin perhe-, työ-, koulutus-, sosiaali- ja asuntoasioiden sekä toimeentuloon ja terveydenhoitoon liittyvien asioiden hoitamista. Tärkeä syy voisi olla esimerkiksi muutto, oppilaitokseen pyrkiminen, työpaikkahaastattelu tai muu tämänkaltainen syy. Tärkeästä syystä myönnettävä poistumislupa ei olisi sidoksissa vankilassaoloajan pituuteen eikä rangaistusajan suunnitelmaan.

Jos lupaehtojen noudattamista ei voitaisi pitää riittävän todennäköisenä, mutta vangin tulisi voida päästä hoitamaan poistumisluvan perusteena olevaa asiaa, lupa voitaisiin myöntää, mutta vangille tulisi järjestää tarpeellinen valvonta. Valvonnan aste tulisi harkita kussakin yksittäisessä tapauksessa erikseen. Valvonta voisi olla välillistä tai välitöntä valvontaa. (HE 263/2004, s. 185-186)

Rangaistusajan suunnitelmasta säädetään vankeuslain 4 luvussa.

6 §

Rangaistusajan suunnitelma

Vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (*rangaistusajan suunnitelma*).

Rangaistusajan suunnitelma sisältää suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä. Hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen palvelujen tarpeensa. Ehdonalaisen vapautteen päästetyt valvontaa koskevasta rangaistusajan suunnitelmasta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa (400/2015). (10.4.2015/403)

Rangaistusajan suunnitelman sisällössä ja laajuudessa otetaan huomioon vangin rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangin työ- ja toimintakyky sekä hänen henkilöstään, rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saadut tiedot.

7 § (10.4.2015/393)
Suunnitelman laatimismenettely

Rangaistusajan suunnitelma laaditaan arviointikeskuksessa tai muussa täytäntöönpanotoimien aloittamisesta vastaavassa yksikössä. Suunnitelmaa tarkennetaan siinä vankilassa, johon vanki sijoitetaan.

Suunnitelma valmistellaan yhteistyössä vankeuteen tuomitun kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa ja siihen sisältyvää vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä tuomitun suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa.

Suunnitelman seuraamisesta vastaa tähän tehtävään määrätty Rikosseuraamuslaitoksen virkamies. Suunnitelman toteutumista on seurattava ja sen ajantasaisuudesta on huolehdittava. Suunnitelma on otettava uudelleen käsiteltäväksi yhdessä vangin kanssa säännöllisin väliajoin sekä myös, jos sitä ei noudateta.

3.2

Selvitys ja lausunto

Kielteisen poistumislupapäätöksen perusteluksi on merkitty ”Opiskelupaikkaa, siihen liittyvää hakua ja pääsykoetilaisuuteen menoa ei ole suunniteltu rangaistusajan suunnitelman mukaisesti yhdessä henkilökunnan kanssa.”

- - - vankilan selvityksen mukaan kantelija otti 13.5.2015 asiointilomakkeella yhteyttä opinto-ohjaajaan, jotta tämä tutustuisi hänen kanssaan opiskelua koskeviin papereihin. Papereiden joukossa oli kantelussa kyseessä oleva pääsykoekutsu, joka tuli tuolloin ensimmäisen kerran - - - vankilan tietoon. Opinto-ohjaaja oli neuvonut kantelijaa välittömästi hakemaan poistumislupaa ja olemaan yhteydessä asuinostaston erityisohjaajaan. Opinto-ohjaaja myös toimitti kantelijalle kutsussa mainitun valintakoemateriaalin.

Selvityksessä kerrotaan edelleen, että - - - vankilassa valintakokeisiin ilmoittautuminen tehdään pääsääntöisesti opinto-ohjaajan kautta ja poistumisluvat valmistellaan pääsääntöisesti osaston erityisohjaajan kanssa. Selvityksessä todetaan moniammatillisen poistumislupatiimin arvioineen, ettei vankilalle yllätyksenä tullut ammattikorkeakoulun valintakokeeseen osallistuminen ollut vapausrangaistuksen suorittamisen kannalta tässä vaiheessa tarkoituksenmukaista eikä myöskään rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaista. Rangaistusajan suunnitelmassa ei ole mainintaa opiskelusta tai uusien opintojen aloittamisesta.

Aluekeskuksen lausunnosta käy ilmi, että poistumislupahakemus oli kirjattu vankitietojärjestelmään 19.5.2015 ja päätös oli tehty 21.5.2015.

Aluekeskuksen mukaan valintakokeeseen osallistumista voidaan pääsääntöisesti pitää laissa tarkoitettuna tärkeänä koulutusasiaan liittyvänä syynä. Aluekeskus katsoo myös, että jos poistumislupahakemuksessa esitettyä syytä voidaan lähtökohtaisesti pitää laissa tarkoitettuna tärkeänä syynä, tulisi aidosti selvittää se, onko poistumislupa myönnettävissä ja järjestettävissä, vaikkei asiaa ole etukäteen valmisteltu. Aluekeskuksen näkemys on, että perusteluissa olisi tullut tarkemmin kertoa, millä tavoin valmisteleminen on ollut poistumisluvan myöntämisen esteenä tai vaihtoehtoisesti ennen päätöksentekoa selvittää asiaa vangin kanssa. Aluekeskus ei kuitenkaan pidä menettelyä lainvastaisena.

3.3

Kannanotto

Vankeuslain mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Tutkintoon tähtäävä ammattikorkeakouluopiskelu kiistatta edesauttaa tätä tavoitetta. Myös rangaistusajan suunnitelman tarkoitus on tukea tämän tavoitteen saavuttamista. Rangaistusajan suunnitelmaa voidaan ja myös tulee muuttaa, jos siihen on tarvetta. Rangaistusajan suunnittelu tulee tehdä vangin kanssa yhteistyössä, hänenkin näkemyksiään kuunnellen. Tämä koskee myös muutostarvetta. Vangilla on vankeusaikanaankin oikeus omatoimisesti pyrkiä koulutukseen ja muutoinkin vapaudenmenetyksen aiheuttamat tosiasialliset rajoitukset huomioiden hoitaa asioitaan vankilan ulkopuolelle. Tietääkseni vankeja pyritään nimenomaan kannustamaan omatoimisuuteen ja vastuullisuuteen asioidensa hoidossa.

Osassa oppilaitoksia jo pääsykokeeseen osallistumaan pääsyä edeltää karsinta. Tällaisessa tapauksessa on mahdollista, että kyse on ainutkertaisesta tilanteesta, tai ei ainakaan ole itsestään selvää, että pääsykokeeseen on mahdollista päästä osallistumaan tulevinakin vuosina. Koska sisäänpääsyyn oikeuttavat pisterajat vaihtelevat vuosittain, on mielekästä pyrkiä käyttämään kaikki mahdollisuudet yrittää hyväksytyksi tulemista. Osassa oppilaitoksia on mahdollista hyväksytyksi tultuaan lykätä opintojen aloittamista, jolloin pääsykokeeseen osallistuminen voi tähdätä vapautumisen jälkeiseen aikaan, vaikka opiskelu ei vankeusaikana olisi mahdollista. Tiedossani ei kuitenkaan ole, miten asian laita on nyt kyseessä olevan oppilaitoksen osalta. Tiedossani ei myöskään ole, milloin kantelija oli vapautumassa. Toisaalta vankeuslaissa on mahdollisuus myöntää vangille opintolupa vankilan ulkopuolisia opintoja varten. En kuitenkaan voi ennakoida, olisiko tämä kantelijan osalta ollut mahdollista.

Ymmärrän, että koulutukseen pyrkiminen tuli vankilalle yllätyksenä eikä vastannut sitä, mitä kantelijan kanssa aiemmin oli suunniteltu. Edellä esittämäni seikat huomioon ottaen en kuitenkaan pidä perusteltuna, että poistumislupa on hylätty sen vuoksi, ettei kyseessä olevia opintoja ole suunniteltu rangaistusajan suunnitelman mukaisesti yhdessä henkilökunnan kanssa. Vangin ymmärtämättömyydestä siitä, että hänen olisi ollut hyvä jo ennen koulutukseen hakemista ottaa asia esiin henkilökunnan kanssa, ei nähdäkseni voi pääsykokeen kaltaisen tilanteen osalta seurata, ettei lupaa myönnetä. Viranomaisella on ratkaistavinaan olevien hallintoasioiden osalta selvittämisvelvollisuus. Ennen kielteistä päätöstä kantelijan kanssa olisi vähintään tullut selvittää tilannetta ja harkita tarve rangaistusajan suunnitelman muuttamiseen. Toimivalta muuttamiseen on arviointikeskuksella, ei - - - vankilalla. Jos nyt kyseessä olevan kaltaisen koulutuksen mahdollisuus ei ole ollut esillä rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa, sen merkitystä suunnitelmakokonaisuudelle ei ole tuolloin voitu harkita. Lisäksi mahdollinen konkreettinen muutostarve olisi ollut ajankohtainen vasta sen jälkeen, kun olisi selvinnyt, olisiko kantelija tullut pääsykokeessa hyväksytyksi oppilaitokseen.

Tässä tapauksessa rangaistusajan suunnitelmaan vetoaminen on saattanut toimia ennemmin vangin vahingoksi kuin edistää hänen valmiuksiaan rikoksettomaan elämäntapaan ja sijoittumistaan yhteiskuntaan. Käytettävissäni olevien tietojen perusteella ja senkin vuoksi, että ylimmän laillisuusvalvonnan näkökulma on oikeudellinen, en voi arvioida, kuinka tarkoituksenmukaista pääsykokeeseen osallistuminen olisi ollut. Nähdäkseni vangeille tulisi kuitenkin ennemmin tarjota mahdollisuuksia kuin pyrkiä estämään niitä.

Vaikka - - - vankila ei päätöksen lopputuloksen osalta ole ylittänyt sillä asiassa olevaa harkintavaltaa, asiassa olisi mielestäni voitu päätyä toiseenkin lopputulokseen. Joka tapauksessa pääsykokeen kaltaisen tilaisuuden kyseessä ollessa tulisi selvittää ja ottaa huomioon, olisiko perusteltua muuttaa rangaistusajan suunnitelmaa koulutustavoitteiden osalta, ennen kuin suunnitelmasta poikkeamisen katsotaan olevan este osallistumiselle. Lisäksi tulisi selvittää ja ottaa huomioon se mahdollisuus, että pääsykoe tähtää vasta vapautumisen jälkeen aloitettaviin opintoihin. Vankeuslain tavoitteet ja viranomaisen selvittämisvelvollisuus huomioon ottaen kielteisen päätöksen syy ei tässä tapauksessa voi olla se, ettei asiaa ole valmisteltu yhdessä henkilökunnan kanssa.

Lopuksi totean, että kantelija oli pyytänyt kumoamaan - - - vankilan poistumislupapäätöksen. Oikeusasiamiehellä ei ole toimivaltaa kumota viranomaisten päätöksiä eikä määrätä, miten viranomaisen tulee ratkaista sen käsiteltävänä oleva asia.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen - - - vankilan menettelystä päätöksen tehneen apulaisjohtaja - - - ja vankilan johtajan tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennökset tästä päätöksestäni. Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös - - - rikosseuraamusalueen aluekeskukselle.

- - -